

บทที่ 5

มนุขนิยม

1. มนุขนิยมเป็นผลผลิตหนึ่งของธรรมชาติ

1.1 ทรรศนะแบบธรรมชาตินิยมโดยทั่ว ๆ ไป

ทรรศนะเกี่ยวกับมนุขนิยมในความคิดของธรรมชาตินิยมนั้นมีลักษณะเป็นมนุขนิยม กล่าวคือ ถือว่ามนุขนิยมเป็นผลผลิตหนึ่งของธรรมชาติ เช่นเดียวกับสิ่งอื่น ๆ ทั้งหลายซึ่งล้วนมีการเกิดขึ้นเป็นไปภายใต้กฎธรรมชาติทั้งสิ้น และความเป็นไปของสิ่งธรรมชาติเหล่านี้ก็ไม่ได้ตกอยู่ใต้อำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติใด ๆ ไม่มีพระเจ้า ไม่มีสิ่งใดมีอำนาจเหนือความเป็นไปของมันนอกจากมีความเป็นไปเช่นนั้นด้วยตัวของมันเอง

มนุขนิยมเป็นผลผลิตหนึ่งของธรรมชาติ มีร่างกายเป็นสสาร มีความรู้สึก มีอารมณ์ ไม่มีสิ่งที่เรียกว่า "จิต" ตามลักษณะความคิดแบบจิตนิยม มีแต่ลักษณะที่ถือเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ของกลุ่มของสสารหนึ่ง (คือ สวมมนุขนิยม) กับ สสารอีกกลุ่มหนึ่ง (คือ สรรพวัตถุ) มนุขนิยมมีการดำรงชีวิตเป็นแบบชีวภาคเช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ แต่ก็ต่างจากสิ่งเหล่านั้นในแง่ที่มนุขนิยมมีคุณสมบัติเฉพาะตัวซึ่งทำหน้าที่เช่นเดียวกับ "จิต" แต่ไม่ใช่ "จิต" ดังกล่าว และในการดำเนินชีวิตของมนุขนิมนั้น สวมมนุขนิยมเองเท่านั้นที่เป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตของตน อิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมอาจมีผลกระทบต่อชีวิตมนุขนิบบ้าง แต่ไม่ใช่ส่วนสำคัญ ความเป็นไปทั้งหลายเป็นไปโดยธรรมชาติทั้งสิ้น ไม่มีการบังคับควบคุมจากสิ่งเหนือธรรมชาติ ไม่มีพระเจ้าเป็นผู้ลิขิตชีวิตมนุขนิบบ้าง มนุขนิยมไม่ได้เป็นส่วนหนึ่ง ไม่ใช่ผลผลิตใด ๆ ที่เกิดจากพระเจ้าเป็นผู้บันดาล

1.2 ทรรศนะของพุทธศาสนา

ที่จริงแล้ว ปัญหาเกี่ยวกับกำเนิดของโลกและสิ่งทั้งหลาย รวมทั้งมนุษย์ว่ามาจากไหน มีกำเนิดอย่างไร ฯลฯ นั้น เป็นปัญหาซึ่งพระพุทธเจ้า ไม่ได้ทรงให้ความสำคัญแต่อย่างใด สิ่งที่น่าสนใจคือเมื่อมีชีวิตขึ้นมาแล้ว ควรจะปฏิบัติอย่างไร ฯลฯ แต่อย่างไรก็ตาม แม้จะไม่ได้มีหลักคำสอนเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวนี้โดยตรง แต่จากการพิจารณาจากหลักธรรมอื่น ๆ ที่ได้แสดงไว้ อาทิเช่น หลักเบญจขันธ์ หลักธรรมนิยาม หลักปฏิจจนสมุปบาท หลักกรรม หลักอริยสัจ 4 พระสูตรบางพระสูตร เช่น จากอัครคัมภีร์อรรถกถา จากเรื่องกำเนิด 4 ฯลฯ ก็พอจะเห็นได้ว่า พุทธศาสนามีความคิดเกี่ยวกับเรื่องของ "มนุษย์" กล่าวคือ มนุษย์เป็นผลิตผลหนึ่งของธรรมชาติ เกิดมาจากเหตุปัจจัย คือ มีองค์ประกอบหลาย ๆ อย่างรวมกันเป็นเหตุให้เกิดขึ้นเป็นปรากฏการณ์ของธรรมชาติในรูปของวิวัฒนาการ การดำเนินชีวิตของมนุษย์ก็เป็นไปภายใต้กฎธรรมชาติ และในที่สุดก็ถึงกาลดับสลายไปในที่สุด

2. มนุษย์กำเนิดโดยวิวัฒนาการทางธรรมชาติ

พุทธศาสนาถือว่า สิ่งต่าง ๆ ทั้งหมดล้วนเกิดขึ้นตามกระบวนการวิวัฒนาการของธรรมชาติ ไม่มีผู้ใดมาดลบันดาลให้เกิดขึ้นเป็นไป หรือ ตั้งกฎเกณฑ์จัดระเบียบไว้ให้ หากแต่ธรรมชาติ เป็นตัวจัดการและวางระเบียบต่าง ๆ โดยตัวของมันเอง ในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา คือ คัมภีร์ทีฆนิกาย อัครคัมภีร์อรรถกถา ได้มีการกล่าวถึงกำเนิดของโลก มนุษย์และสิ่งทั้งหลายแสดงในรูปที่เป็นวิวัฒนาการของขบวนการทางธรรมชาติ ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติใด (ดังได้กล่าวละเอียดแล้วในบทที่ 3 ข.1 - วิวัฒนาการของโลกและสิ่งต่าง ๆ มนุษย์ตลอดจนเกิดเป็นสังคม) และมีข้อนำสังเกตจากพระสูตรในตอนนี้ คือ

3. มนุษย์มีกำเนิดมาจากมนุษย์

จากข้อความที่ปรากฏในอัครศัพทสูตร¹ ที่มณีกาย ส่วนที่แสดงถึงกำเนิดของโลกและมนุษย์ดังนี้

"ดูกรวาเสฏฐและภารทวาชะ มีสมัยบางครั้งบางคราว โดยล่วงระยะเวลาที่ยาวช้านานที่โลกนี้จะพินาศ เมื่อโลกกำลังพินาศอยู่ โดยมากเหล่าสัตว์ย่อมเกิดในชั้นอากาศสรรพหมี สัตว์เหล่านั้นได้สำเร็จทางใจ มีปิติเป็นอาหาร มีรัศมีชานออกจากกายตนเอง สัตว์จรไปได้ในอากาศ อยู่ในวิมานอันงาม สถิตอยู่ในภพนั้นสิ้นกาลที่ยาวช้านาน ดูกรวาเสฏฐและภารทวาชะ มีสมัยบางครั้งบางคราว โดยระยะเวลาที่ยาวช้านานที่โลกนี้จะกลับเจริญ เมื่อโลกนี้กำลังเจริญอยู่โดยมาก เหล่าสัตว์พากันจุติจากชั้นอากาศสรรพหมีลงมาเป็นอย่างนี้ และสัตว์เหล่านั้นได้สำเร็จทางใจ มีปิติเป็นอาหาร ... ยี่ดยาวช้านาน ก็แหละสมัยนั้นจักรวาลทั้งสิ้นแลเป็นน้ำทั้งนั้น มีคมนแลไม่เห็นอะไร ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ยังไม่ปรากฏ เดือนหนึ่งและกิ่งเดือนก็ยังไม่ปรากฏ ฤดูแล้งก็ยังไม่ปรากฏ เพศชายและเพศหญิงก็ยังไม่ปรากฏ สัตว์ทั้งหลายถึงซึ่งอันนี้เพียงว่าสัตว์เท่านั้น ... ครั้นต่อมา โดยล่วงระยะเวลาที่ยาวช้านาน เกิดวงดินลอยอยู่บนน้ำทั่วไป ได้ปรากฏแก่สัตว์เหล่านั้นเหมือนนมสดที่บุคคลเคี้ยวให้จืด แล้วตั้งไว้ให้เย็นจับเป็นฝอยอยู่ข้างบน ฉะนั้นวงดินนั้นตกลงพร้อมด้วยสีกลิ่น รส มีสีคล้ายเนยใส หรือเนยข้นอย่างใด ฉะนั้นมีรสอร่อยจืดจางยิ่ง เล็กอันหาโทษมิได้ ฉะนั้น"

ดูกรวาเสฏฐและภารทวาชะ ต่อมาเมื่อสัตว์ผู้หนึ่งเป็นคนโลนพูดว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลายนี้จักเป็นอะไร แล้วเอานิ้วขอนง้วนดินขึ้นลองชิมดู เมื่อเขาเอานิ้วขอนง้วนดินขึ้นลองชิมดูอยู่ ง้วนดินได้ซาบซาบไปแล้ว เขาจึงเกิดความอยากขึ้น ...

¹ที่มณีกาย ปาฐกถรรค. 11/51-72/71-88

แม้สัตว์พวกอื่นก็พากันกระทำตามอย่างสัตว์นั้น ... สัตว์เหล่านั้นจึงเกิดความอยาก
 ขึ้น ... ในคราวที่พวกสัตว์พยายามจะบังคับงวงคินให้เป็นกำ ๆ ด้วยมือแล้วมือก็โยกอยู่นั้น
 เมื่อมือมีกายของสัตว์เหล่านั้นก็หายไปแล้ว ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ก็ปรากฏ ...
 ดวงดาวนักษัตรทั้งหลายก็ปรากฏ ... กลางคืนและกลางวันก็ปรากฏ ... เดือนหนึ่ง
 หรือ กึ่งเดือนปรากฏอยู่ ฤกษ์และปีก็ปรากฏ ฤกษ์และภราทวารชะ ด้วยเหตุ
 เพียงเท่านั้นแล โลกนี้จึงกลับเจริญขึ้นมาอีก ๆ

เมื่อพิจารณาจากข้อความในพระสูตรข้างต้นนี้ มีข้อที่น่าสังเกตเกี่ยวกับ
 เรื่องกำเนิดของมนุษย์อยู่หลายประการ คือ

1. ท่านรองศาสตราจารย์วิจิตร เกิดวิศิษฐ์ ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับ
 กำเนิดของมนุษย์จากข้อความในพระสูตรตอนนี้ ซึ่งอาจจะถือเป็นข้อคิดเกี่ยวกับ
 มนุษย์ได้ว่า

... ส่วนที่กล่าวไว้ว่า เมื่อโลกเกิดขึ้นแล้ว มีสัตว์ชั้นอุบาทว์สรรพทรมลงมา
 งวงคิน ความขบถนั้นจะตกเป็นข้อคิดเกี่ยวกับคนใด ๆ คนที่เกิดมาในโลกนี้
 ก็มาจากคนนั่นเอง ชั้นอุบาทว์สรรพทรมเป็นภพหรือสถานที่เกิดแห่งหนึ่ง และสัตว์
 ที่ไปเกิดในชั้นนี้ก็ไคแก่คนมีบ้างเพื่อสมมติไคฉาน แต่ยังไม่บรรลุมิธรรมชั้นสูงสุด
 ของพุทธศาสนา หรือกล่าวให้กระชับก็คือ ยังไม่ใคร่บรรลอรหันตนิมิตเอง เมื่อ
 โลกแตกทำลายแล้วเกิดใหม่ จึงลงมาเกิดใหม่ในโลกนี้ ...¹

จากข้อคิดดังกล่าวนี้ อาจนำมาตีความได้ว่า มนุษย์ไม่ได้มีกำเนิดมาจาก
 สิ่งใดอื่นที่นอกเหนือสิ่งธรรมชาติ หากแต่มนุษย์กำเนิดมาจากมนุษย์ด้วยกันเอง อันถือ
 เป็นการมาเกิดใหม่ของมนุษย์ซึ่งมีสถานที่เกิดอีกแห่งหนึ่ง ไม่ใช่เป็นส่วนหนึ่งที่แยกมา
 จากสิ่งสมบูรณ์ หรือพระผู้สร้าง หรือโดยการคลบปีนคาลของสิ่งเหนือธรรมชาติใด ๆ

¹ เสรี พงศ์พิศ และคนอื่น ๆ, คน - ในทรรศนะของพุทธศาสนา อิสลาม
 และคริสต์ศาสนา, หน้า 23

2. จากข้อ 1 แรกเริ่มจากจุดกำเนิดของมนุษย์นั้น ทุกคนมีฐานะเท่าเทียมกันหมด ล้วนมีกำเนิดมาอย่างเดียวกัน ในลักษณะเดียวกัน มามามีชีวิตอยู่ในโลกในลักษณะที่เท่าเทียมกัน ไม่มีใครต่างจากใคร เรื่องของฐานะ เชื้อชาติ ชั้นวรรณะ ยังไม่มีปรากฏในขณะนั้น สิ่งทั้งหลายเหล่านี้เป็นสิ่งที่มนุษย์มาตั้งแบ่งกันขึ้นเองภายหลังทั้งสิ้น

3. การอธิบายกำเนิดของสิ่งทั้งหลาย ดังที่ปรากฏในพระสูตรนี้นั้น เป็นการอธิบายในรูปของทฤษฎีวิวัฒนาการ เป็นการเกิดขึ้นเองโดยวิถีทางธรรมชาติ ไม่มีสิ่งอันใดมาบังคับกาลให้เป็นไป

เมื่อพิจารณาจากข้อ 1-3 แล้ว ย่อมจะแสดงให้เห็นว่า พุทธปรัชญาเป็น มนุษยนิยมและเชื่อในทฤษฎีวิวัฒนาการ

นอกจากนี้ พุทธศาสนายังมีคำอธิบายเกี่ยวกับกำเนิดของสัตว์โลกโดยธรรมชาติ ดังแสดงไว้ในเรื่องกำเนิด 4¹ คือ

1. ชลาพุชะ ไค้แก่สัตว์ที่เกิดในครรภ์ คือ คลอดออกมาเป็นสัตว์ เช่น คน โคน สุนัข แมว เป็นต้น
2. ชัณฑชะ ไค้แก่สัตว์ที่เกิดในไข่ คือ ออกเป็นฟองไข่ก่อน แล้วจึงฟักเป็นสัตว์ เช่น นก เป็ด ไก่ เป็นต้น
3. สึงเสทชะ ไค้แก่สัตว์ที่เกิดในโคล คือ เกิดในของชื้นแฉะ หมักหมมเน่าเปื่อย ขยายพันธุ์แพร่ออกไปเอง เช่น กิณีชาติ (หนอน) บางชนิด
4. โอบปาติกะ ไค้แก่สัตว์ที่ผูกพัน คือ ผูกพันเต็มตัวในพันใดไม่ต้องมีเชื้อหรือซากปรากฏ เช่น เทวดา หรือ สัตว์นรก เป็นต้น

¹ ทัฬหนิทาย ปาฎิกวรรค. 11/263/219

จากหลักคำสอนนี้ แสดงให้เห็นถึงกำเนิดของมนุษย์ ในแง่ที่เป็นวิถีทาง
ธรรมชาติโดยปกติธรรมดา เป็นการเกิดออกมาจากกรรมมารดา ไม่ว่าจะเป็นผู้ใด
ก็ไม่แตกต่างกัน ไม่มีใครพิเศษกว่าใคร หรือเกิดจากพระผู้สร้างใด ๆ อันเกี่ยว
เนื่องกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

4. ชาติตระกูล ชั้นวรรณะ เกิดขึ้นภายหลัง

ข้อความในอักษัตถุสสูตรตอนต่อมาจากส่วนที่กล่าวถึงกำเนิดของโลก
ได้มีส่วนที่กล่าวถึงการเริ่มปักปันเขตแดน แบ่งหมู่อยู่เป็นสังคม วิวัฒนาการจากความ
ไม่มีอะไรเลยมาจนถึงอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน จากนั้นก็เกิดการแบ่งชนชั้นเป็นระดับ
ต่าง ๆ ซึ่งมนุษย์เองเป็นผู้จัดแบ่งกันขึ้นเนื่องมาจากเหตุปัจจัยหลายประการ ชนชั้น
วรรณะต่าง ๆ ไม่ได้เป็นสิ่งที่กำเนิดมาพร้อมกับกำเนิดของมนุษย์ แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์
สมมุติขึ้นตั้งให้แกกันเองในภายหลัง และยึดถือสืบต่อกันมาช้านาน ดังจะเห็นได้จาก
ข้อความในอักษัตถุสสูตร¹ ต่อไปนี้

"... เพราะกรรมทั้งหลายที่เป็นอกศลชั่วช้าปรากฏขึ้นแก่พวกเรารู ๆ ชาวสาธุ
นั้นจึงกลายเป็นชาวมืดมัวมีราหูเมลิคขาว มีแกลบห่อเมล็ดข้าวไว้อย่าง แม่น้ำที่เกี่ยวแล้ว
ก็ไม่งอกขึ้นแทนที่ ปรากฏว่าขาดเป็นตอน ๆ จึงได้มีชาวสาธุเป็นกลุ่ม ๆ อยา
กะนั้นเลย พวกเราควรรูมาแบ่งข้างสาธุและปักปันเขตแดนกันเสียเถิด ครั้น
แล้วสัตว์ทั้งหลายจึงแบ่งชาวสาธุปักปันเขตแดนกัน ๆ

"... สัตว์ผู้หนึ่งเป็นคนโลก สงวนส่วนของคนไว้ ไปเก็บเอาส่วนอื่นของคน
อื่นที่เขาไม่ได้นิยามวิโลก สัตว์ทั้งหลายจึงช่วยกันจับสัตว์ผู้นั้น ... อยากระนั้น
เลย พวกเราจึงสมมุติสัตว์ผู้หนึ่งให้เป็นผู้วางลวดผู้ที่ควรรูวางลวดได้โดยชอบ
ให้เป็นผู้ตีเตียนผู้ที่ควรรูตีเตียนได้โดยชอบ ให้เป็นผู้จับไล่ผู้ที่ควรรูจับไล่ได้โดยชอบ
ส่วนพวกเราจักแบ่งส่วนชาวสาธุให้แก่ผู้นั้น ครั้นแล้ว สัตว์เหล่านั้นพากันไปหา
สัตว์ที่สววยงามกว่า นาคูนาชมากกว่า นาล้อมใสกกว่า และนาเกรงขามกว่าทุกคน"

¹ ธีฆนิกาย ปาฎิกวรรค. 3/61-66/82-86

พระสุทรตอนนี้แสดงให้เห็นถึงการเริ่มแบ่งปันเซตแคน เป็นพัฒนาการทางสังคมเมื่อมีการแบ่งชุมชน ก็ย่อมต้องหาผู้เป็นหัวหน้าทำการปกครองชุมชนนั้น ๆ จึงมีการสรรหามุคคลที่จะมาทำหน้าที่ดังกล่าว เป็นตำแหน่งที่มนุษย์สมมุติตั้งขึ้นเองเพื่อประโยชน์ของการอยู่ร่วมกันโดยหวังจะให้ผู้ที่ตนตั้งขึ้นเป็นผู้ทำหน้าที่ดูแลให้ชนทั้งหลายอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ซึ่งข้อความในอักษกัญญสุทรต่อไปนี้จะแสดงให้เห็นได้ว่า ฐานะต่าง ๆ ของบุคคลนั้นกำเนิดขึ้นได้อย่างไรและด้วยเหตุใด โดยวิธีใด สิ่งเหล่านี้มีมนุษย์ที่เป็นผู้ตั้งขึ้นกันเองทั้งสิ้น

ดูกรวาเสฏฐและภารทวาชะ เพราะเหตุผู้ที่เป็นหัวหน้าอันมหาชนสมมุติตั้งนี้แล อักขระว่า มหาชนสมมุติจึงอุปติขึ้นเป็นอันคัมแรก เพราะเหตุผู้ที่เป็นหัวหน้า เป็นใหญ่ยิ่งแห่งเซตทั้งหลาย ตั้งนี้แล อักขระว่า กษัตริย์ กษัตริย์จึงอุปติขึ้นเป็นอันคัมที่สอง เพราะเหตุผู้เป็นหัวหน้ายังชนเหล่าอื่นให้สุขใจได้ โดยธรรม ตั้งนี้แล อักขระว่า ราชา ราชา จึงอุปติขึ้นเป็นอันคัมสาม ดูกรวาเสฏฐและภารทวาชะ ควบคู่ประการตั้งนี้แล การบังเกิดขึ้นแห่งพวกกษัตริย์นั้นมีขึ้นไคเพราะอักขระที่รู้กันว่าเป็นของดี เป็นของโบราณอย่างนี้แล เรื่องของสัตว์เหล่านั้น จะต่างกันหรือเหมือนกัน จะไม่ต่างกันหรือไม่เหมือนกัน ก็ด้วยกรรมเท่านั้น ไม่ใช่ออกไปจากกรรม ดูกรวาเสฏฐและภารทวาชะ ความจริงกรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐสุดในประชุมชนทั้งในเวลาให้เห็นอยู่ ทั้งในเวลาภายหลัง ๆ

ดูกรวาเสฏฐและภารทวาชะ เพราะเหตุนี้แล อักขระว่า พวกเจริญญานพวกเจริญญาน ตั้งนี้ จึงอุปติขึ้นเป็นอันคัมที่สอง บรรดาสัตว์เหล่านั้น แลสัตว์บางพวกเมื่อไม่อาจสำเร็จจตามไค ที่กระทอมซึ่งมุงและบังควยไคไม่ในราวป่า จึงเที่ยวไปยังคามและนิคมที่ไกล เคียงแล้วก็จัดทำพระกัมภีร์มาอยู่ คนทั้งหลายเห็นพฤติกรรมของพวกพราหมณ์เป็นนั่นแล้ว จึงพูดอย่างนี้ว่า พอเอ๋ย ก็สัตว์เหล่านี้ไม่อาจสำเร็จจตามไคที่กระทอมซึ่งมุงและบังควยไคไม่ในราวป่าเที่ยวไปยังบาน และนิคมที่ไกล เคียงๆ จัดทำพระกัมภีร์ไปอยู่ ดูกรวาเสฏฐและภารทวาชะ บัดนี้พวกชนเหล่านี้ไม่เพงอยู่ บัดนี้ พวกชนเหล่านี้ไม่เพงอยู่ ตั้งนี้แล อักขระว่า อชฎายิกา¹ อชฎายิกา จึงอุปติขึ้นเป็นอันคัมที่สาม ดูกร วาเสฏฐและภารทวาชะ ก็สมัยนั้น

¹ แปลว่า ผู้ไม่เพง หมายความว่า พวกแคงและสอนพระกัมภีร์

การทรงจำ การสอน การบอกมนต์ถูกสมมติว่าแล้ว มาในบัดนี้ สมมติว่า ประเสริฐกว่าการกระทำที่กล่าวมานี้แล้ว การอุปติชิตแห่งพวกศูทรนั้นก็มีขึ้นได้ เพราะอักษระที่รู้กันว่าเป็นของดีเป็นของดีโบราณอย่างนี้แล้ว เรื่องของสัตว์เหล่านั้นจะต่างกันหรือเหมือนกัน จะไม่ต่างกันหรือไม่เหมือนกัน ก็ด้วยกรรมเท่านั้น ไม่ใช่หนีออกไปจากกรรม คุณรว่าเสฏฐและภราทวาชะ ความจริง ธรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐสุดในประชุมชน ทั้งในเวลาได้เห็นอยู่ทั้งในเวลา ภายหน้า ฯ

คุณรว่าเสฏฐและภราทวาชะ บรรดาสัตว์เหล่านั้นแล้ว สัตว์บางจำพวกยึดมั่น เมถุนธรรมแล้วประกอบการทำงานเป็นแผนก ๆ เพราะเหตุที่สัตว์เหล่านั้นยึดมั่น เมถุนธรรม แล้วประกอบการทำงานเป็นแผนก ๆ นั้นแล้ว อักษระว่า เวสุสา คัจฉินิจิอุปติชิต คุณรว่าเสฏฐและภราทวาชะ ควบประการคังทีกถาวมานี การอุปติชิตแห่งพวกแพศยนั้นก็มีขึ้นได้ เพราะอักษระที่รู้กันว่าเป็นของดี เป็นของโบราณอย่างนี้แล้ว เรื่องของสัตว์เหล่านั้นจะต่างกันหรือเหมือนกัน จะไม่ต่างกันหรือไม่เหมือนกัน ก็ด้วยกรรมเท่านั้น ไม่ใช่หนีออกไปจากกรรม ฯลฯ คุณรว่าเสฏฐและภราทวาชะ ควบประการคังทีกถาวมานีแล้ว การอุปติชิตแห่งพวกศูทรนั้นมีขึ้นได้ เพราะอักษระที่รู้กันว่าเป็นของดี เป็นของโบราณ อย่างนี้แล้ว เรื่องของสัตว์เหล่านั้นจะต่างกัน หรือเหมือนกัน จะไม่ต่างกันหรือไม่เหมือนกัน ก็ด้วยกรรมเท่านั้นไม่ใช่หนีออกไปจากกรรม คุณรว่าเสฏฐและภราทวาชะ ความจริง ธรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐสุดในประชุมชน ทั้งในเวลาได้เห็นอยู่ทั้งในเวลา ภายหน้า ฯ

คุณรว่าเสฏฐและภราทวาชะ มีสมุทัยอยู่ที่กษัตริย์บาง พราหมณ์บาง แพศย์บาง ศูทรบาง ทำหิทธิกรรมของคน จึงไถ้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ควบประสงคัว่า เราจักเป็นสมณะ คุณรว่าเสฏฐและภราทวาชะ พวกสมณะจึงเกิดมีขึ้นได้ จากวรรณะทั้งสี่นี้แล้ว เรื่องของสัตว์เหล่านั้นจะต่างกันหรือเหมือนกัน จะไม่ต่างกันหรือเหมือนกันจะไม่ต่างกันหรือไม่เหมือนกันก็ด้วยกรรมเท่านั้น ไม่ใช่หนีออกไปจากกรรม คุณรว่าเสฏฐและภราทวาชะ ความจริง ธรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐสุดในประชุมชน ทั้งในเวลาได้เห็นอยู่ ทั้งในเวลา ภายหน้า ฯ"

นับตั้งแต่กำเนิดของโลก สิ่งต่าง ๆ จนถึงกำเนิดของมนุษย์และสังคัม มนุษย์ซึ่งพระพุทธองค์ทรงแสดงไว้คังถาวมานี พระพุทธองค์ทรงมีพระประสงค์จะ แสดงให้เห็นถึงความจริงในกำเนิดของมนุษย์ทั้งหลายว่า ล้วนมีต้นกำเนิดมาจาก ที่เดียวกัน ไม่มีผู้ใดพิเศษกว่าผู้ใด ทุกคนกำเนิดมาในลักษณะเดียวกันในรูปที่เป็น

วิวัฒนาการแบบเดียวกันทั้งสิ้น เรื่องวรรณะ ชนิด การแบ่งชาติกำเนิดต่าง ๆ ล้วนเป็นสิ่งที่มาตั้งขึ้นกันเองภายหลังเท่านั้นในอักษิณสูตร มีข้อความที่แสดงให้เห็นถึงการกล่าวอ้างของพวกพราหมณ์ ซึ่งถือว่าตนเป็นพวกที่มีวรรณะสูงกว่าผู้อื่นไว้ ดังปรากฏในพระสูตร คือ อักษิณสูตร กล่าวคือ พระพุทธเจ้าทรงถาม ว่าเสฏฐสามเณร และภราทวาสสามเณร ซึ่งทั้งสองนี้มีชาติกำเนิดในตระกูลพราหมณ์ แต่มาบวชเป็นสามเณรในพุทธศาสนา ความตอนหนึ่งว่า

"... ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่าเสฏฐสามเณรมาแล้ว ตรัสว่า คุณรว่าเสฏฐและภราทวาชะ เธอทั้งสองมีชาติเป็นพราหมณ์ มีตระกูลเป็นพราหมณ์ออกมาบวชจากตระกูลพราหมณ์ คุณรว่าเสฏฐและภราทวาชะ พวกพราหมณ์ไม่ควาเธอทั้งสองบางคนหรือ ฯ"

สามเณรทั้งสองจึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์พากันค้ำวาชว่าพระองค์ทั้งสอง ควค้ำเหยียดหยามอย่างสมใจ อย่างเต็มที่ ไม่มีลดหย่อนเลย พระผู้มีพระภาคจึงตรัสถามต่อไปว่า ก็พวกพราหมณ์พากันค้ำวาชเธอทั้งสองควคดอยก้ำอันเหยียดหยามอย่างสมใจ อย่างเต็มที่ ไม่มีลดหย่อนอย่างไรเล่า สามเณรทั้งสองกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์พากันวาชอย่างนี้ว่า พราหมณ์พวกเคี้ยวเป็นวรรณะที่ประเสริฐสุด วรรณะอื่นเลวทราม พราหมณ์พวกเคี้ยวเป็นวรรณะขาว พวกอื่นเป็นวรรณะดำ พราหมณ์พวกเคี้ยวบริสุทธิ์ พวกอื่นนอกจากพราหมณ์หาบริสุทธิ์ไม่ พวกพราหมณ์เป็นบุตรเกิดจากอูระ เกิดจากปากของพรหม มีกำเนิดจากพรหม พราหมณ์เป็นบุตรเป็นทายาทของพรหม เจ้าทั้งสองมาดะวรรณะที่ประเสริฐสุดเสียแล้ว ไปเขาริควรรณะที่เลวทราม คือ พวกสมณะที่มีศีระะโลน เป็นพวกกถนบคี่ เป็นพวกค้ำวเป็นพวกเกิดจากเทาของพรหม ขอนั้นไมคี่ ไมสมควรเลย ... พระองค์จึงตรัสว่า คุณรว่าเสฏฐและภราทวาชะ พวกพราหมณ์ระลึกถึงเรื่อง เกาชของพวกเขาไมคี่ จึงวากันพวคอย่างนี้ ... ก็ตามที่ปรากฏอยู่แล คือ นางพราหมณี ทั้งหลายของพวกพราหมณ์มีระคูนาง มีครรรณาง คลอคคูนาง ใหญ่คินนเมคูนาง อันคี่จริง พวกพราหมณ์เหล่านั้นคี่ล้วนแต่เกิดจากของกลอคคูนางพราหมณีทั้งนั้น... เขาเหล่านั้นกลวคูนพรหม และพวคให้จคี่จะประสมค่นวปเป็นอันมาก ฯ"¹

¹ ทัศนิกาย ปาฏิกวรรค. เลม 3 หน้า 71-75.

จากข้อความในพระสูตรของนี้ แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนาเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีกำเนิดเท่าเทียมกัน การที่มีผู้แบ่งชั้นวรรณะ เช่น พวกพราหมณ์ถือว่าตนมีกำเนิดสูงส่งมาจากเทพเจ้า คือพระพรหมนั้น ล้วนเป็นความคิดที่กล่าวขึ้นเอง แท้ที่จริงแล้ว พวกเขาเหล่านั้นก็ล้วนมีกำเนิดออกจากกรรมมารดา ตามวิถีทางธรรมชาติ เช่นเดียวกับมนุษย์ในวรรณะอื่น ๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะ เป็นชนที่ถูกจัดอยู่ในวรรณะใดก็ตาม ต่างก็ล้วนมีกำเนิดจากกรรมมารดาตน ซึ่งมีฐานะเป็นมนุษย์ เป็นสิ่งหนึ่งในธรรมชาติ และตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติเช่นเดียวกันทั้งสิ้น

"ดูกรวาเสฏฐและภราทวาชะ วรรณะเหล่านี้มีอยู่สี่ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ก็กษัตริย์บางพระองค์ในโลกนี้ มีปรกติฉลาดดี มีปรกติกสิทธิพล มีปรกติกิประพฤติในกามทั้งหลาย มีปรกติกิพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ ละโมบมาก ... ศังขีเลา หานญฐทั้งหลายยอมไม่รับรองดุษฎีคำของพวกเขาเช่นนั้นเพราะเหตุไร ดูกรวาเสฏฐและภราทวาชะ เพราะวาบรรคาวรรณะทั้งสี่เหล่านั้น ผู้ใดเป็นภิกษุสังกิลุสและอาสวะแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว มีกิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว ไหวงการะเสียแล้ว ลูถึงประโยชน์ของตนแล้ว ดิ้นเครื่องเกาะเกี่ยวในภพแล้ว หลุดพ้นไปแล้ว เพราะรู้โดยชอบ ผู้นั้นปรากฏว่าเป็นผู้เลิศจิตวาคนทั้งหลายโดยชอบกรรมแท้ มิใคร่ปรากฏโดยไมชอบกรรมเลย ควญวกรรมเป็นของประเสริฐสุดในหมูชน ทั้งในเวลา ที่เห็นอยู่ ทั้งในเวลาภายหลัง ดูกรวาเสฏฐและภราทวาชะ โดยบรรยายนี้แล เธอทั้งสองพึงทราบเถิดว่า กรรมเหล่านั้นเป็นของประเสริฐที่สุดในหมูชนทั้งในเวลา ที่เห็นอยู่ ทั้งในเวลาภายหลัง"

... ดูกรวาเสฏฐและภราทวาชะ เธอทั้งสองคนมีชาติก็ต่างกัน มีตัวก็เพี้ยนกัน มีโคตรก็แตกต่างกัน มีตระกูลก็ผิดกัน พวกนี้ทั้งเหยาเรือนเสียมาวชเป็นบรรพชิต เมื่อจะมีผู้ถามว่า หานทั้งสองนี้เป็นพวกไหน เธอทั้งสองพึงตอบเขาวา ชาวพญา ทั้งสองเป็นพวกพระสมณีสถาภุมมร กังนี้เถิด ดูกรวาเสฏฐและภราทวาชะ ก็ผู้ใดแล มีศรัทธาตั้งมั่นเกิดขึ้นแล้วแต่รากแก้ว คือ อริยมรรค ประดิษฐานมั่นคง อันสมณพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือผู้ใดผู้หนึ่งในโลก ไม่พราภไปใคร ควรเรียกผู้นั้นว่า เป็นบุตรเกิดแต่พระอรุระ เกิดแต่พระโอษฐ์ของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้เกิดแต่พระธรรม เป็นผู้ทีพระธรรมเนรมิตขึ้น เป็นผู้รับมรดกพระธรรม ขอนั้นเพราะเหตุใด เพราะคำว่า ธรรมกายก็ดี วาพรมกายก็ดี วาธรรมภูต กัถี เป็นชื่อของตถาคต ฯ"¹

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า พุทธศาสนานั้นถือว่า มนุษย์ไม่แตกต่างกันที่ชาติตระกูล เผ่าพันธุ์ หรือ ชั้นวรรณะ ความประพฤติของมนุษย์ต่างหากที่ทำให้มนุษย์ต่างกัน ผู้ที่ตั้งอยู่ในกรรม ประพฤติกรรม เข้าใจในกรรม ผู้นั้นจึงจะถือว่าประเสริฐ ดังคำที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้

"คุณ ๗ กับบรรดาวรรณะทั้งสิ้น วรรณะใดเป็นภิกษุ สิ้นอาสวะแล้ว มีพรหมจรรย์อยู่จบแล้ว มีกิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว วางภาระเสียได้แล้ว ลุถึงประโยชน์ของตนแล้ว หมกเครื่องเกาะเกี่ยวในกายแล้ว หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้โดยชอบ วรรณะนั้นปรากฏว่า เป็นผู้เลิศกว่าคนทั้งหลายโดยธรรมแท้จริง มีใจนอกไปจากกรรมเลย คุณว่าเสฏฐและภราวาชะ ความจริง ธรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐที่สุด ในประชุมชน ทั้งในเวลาได้เห็นอยู่ ทั้งในเวลาภายหลัง

... คุณว่าเสฏฐและภราวาชะ ก็คานานี้สังฆกุมารพรหมชฎกไม่ผิด ภาสิตไว้ถูกไม่ผิด ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่ใช่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ เราเห็นด้วย คุณว่าเสฏฐและภราวาชะ ถึงเราก็ก้าวอย่างนี้ว่า

"กษัตริย์ เป็นประเสริฐที่สุดในหมูชนผู้รังเกียจ ด้วยโคตร ท่านผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรรยา เป็นประเสริฐที่สุดในหมู่เทวดาและมนุษย์ ๗"

พระผู้มีพระภาคตรัสพระพุทธพจน์แล้ว ว่าเสฏฐและภราวาชะเป็นคี่ขึ้นชมพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคแล้วแล ๗¹

5. การเท่าเทียมกันด้วยกรรม

ผลของกรรมยอมส่งถึงผู้ประพฤติกกรรมนั้น ๆ เท่าเทียมกันหมด

เมื่อผู้ใดปฏิบัติกรรมตามแนวทางของพุทธศาสนาแล้ว ผลที่จะได้รับไม่ว่าผู้นั้นจะจัดอยู่ในชาติ ชั้นวรรณะทางสังคมในแบบใด ผู้ที่ประพฤติกกรรมนั้นยอมได้รับผลของการปฏิบัติกรรมนั้นในลักษณะเดียวกัน ไม่มีผู้ใดเป็นพิเศษกว่าผู้ใด ธรรม

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 87-88.

ยอมให้ผลต่อผู้ประพฤติธรรมนั้น ๆ อย่างเท่าเทียมกันเสมอ ไม่ใช่ว่าผู้ประพฤติธรรม
 ที่มาจากวรรณะสูง จะได้รับผลมากกว่า คือว่า ผู้ประพฤติธรรมอยู่วรรณะต่ำ ในพุทธ-
 ศาสนาไม่มีความแตกต่างทางฐานะใด ๆ สำหรับผู้ประพฤติธรรม บุคคลที่มาจากต่าง
 วรรณะ เมื่อมาประพฤติธรรมตามหลักพุทธศาสนาแล้ว ย่อมมีความประพฤติในธรรม
 สามารถเข้าถึงความหลุดพ้นได้ เช่นเดียวกันจะเร็วหรือช้า ขึ้นอยู่กับความเพียรและ
 ปัญญาของแต่ละคน มิใช่จากฐานะทางสังคมแต่ประการใด ดังจะเห็นได้จากใน
 พระสูตร คือ ในอัครกัณฐสูตรที่ได้นำมาแสดงในตอนต้น ส่วนที่กล่าวถึงวรรณะ 4
 วรรณะกัถกถสูตร ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ดังปรากฏในพระสูตร
 นี้ตอนหนึ่งซึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงถามพระพุทธองค์เกี่ยวกับเรื่องนี้ ความว่า

" 579 พระเจ้าปเสนทิโกศล - ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาค
 ครัสสภาพอันเป็นเหตุและตรัสสภาพอันเป็นผลพร้อมกับเหตุ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
 วรรณะ 4 จำพวกนี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร 4 จำพวกเหล่านั้น
 พึงเป็นผู้ประกอบคุณของคัมภีร์กัณฐผู้มีคุณเพียร 5 ประการนี้ และมีความเพียรชอบ
 เหมือนกัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในข้อนี้ วรรณะ 4 จำพวกนั้นจะพึงมีความแปลกกัน
 พึงมีการกระทำต่างกันหรือพระเจ้าข้า ฯ

พระพุทธเจ้า - อุตฺตมมหาบพิตร ในข้อนี้ อาตมภาพยอมไม่กล่าวการกระทำ
 ต่างกันอย่างใด คือ วิมุติกับวิมุติของวรรณะ 4 จำพวกนั้น ขอถวายพระพร อุตฺต-
 มมหาบพิตร เปรียบเหมือนบุรุษเก็บเอาไม้สละแห่งมาใส่ไฟ พึงก่อไฟให้โพล่งขึ้น
 ต่อมา บุรุษอีกคนหนึ่งเก็บเอาไม้มะม่วงแห่งมาใส่ไฟ พึงก่อไฟให้โพล่งขึ้น และภายหลัง
 บุรุษอีกคนหนึ่งเก็บเอาไม้มะเคื่อแห่งมาใส่ไฟ พึงก่อไฟให้โพล่งขึ้น อุตฺตมมหาบพิตร
 มหาบพิตรจะทรงสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉนเปลวกับเปลว สีกับสี หรือแสงกับแสงของ
 ไฟที่เกิดขึ้นจากไม้ต่าง ๆ กันนั้น จะพึงมีความแตกต่างกันอย่างไรหรือหนอ ขอถวาย
 พระพร ฯ

พระเจ้าปเสนทิโกศล - ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไม่พึงมีความแตกต่างกัน
 เลย พระเจ้าข้า ฯ

พระพุทธเจ้า - ถูกรวมหาบพิตร ฉะนั้นก็เหมือนกันแล เศษอันใดอันความ
เพียรบ้ายี้แล้ว เกิดขึ้นด้วยความเพียร ในข้อนี้ อาตมภาพย่อมไม่กล่าวการกระทำ
ต่างกันอย่างไร คือ วิมุติกับวิมุติ ขอถวายพระพร ฯ"¹

เช่นนี้แสดงให้เห็นว่า พุทธศาสนาไม่เห็นถึงความสำคัญของการแบ่งชั้น
ทางสังคม มนุษย์นั้นล้วนกำเนิดมาจากที่เดียวกัน การแบ่งชนชั้นทางสังคมไม่ทำให้
ผู้ที่มีฐานะสูงมีความมั่นคงแต่อย่างใด หากแต่ความประพฤติของบุคคลเท่านั้นที่จะ
แสดงให้เห็นว่าผู้นั้นสมควรได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ประเสริฐเพียงใด ผู้ที่ตั้งอยู่ใน
คุณธรรม มีความรู้และปฏิบัติธรรมจึงจะได้รับความยกย่องสรรเสริญจากชนทั้งปวง

จากอัครกัณฐสูตร และ วรรณกัถลสูตรนั้น แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์
ได้ทรงแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของโลกและสิ่งทั้งหลายในโลก ตั้งแต่หลังจากการ
เสื่อมสลายไปตามวาระ เกิดสิ่งทั้งหลายขึ้นใหม่อีก และมีวิวัฒนาการเรื่อย ๆ มา
แสดงให้เห็นถึงวิภูจักร มีการศับ เกิด คำรงค์อยู่ วนเวียนไปเช่นนี้ไม่คงที่ ชีวิต
มนุษย์ก็เช่นเดียวกัน เป็นผลมาจากวิวัฒนาการตามธรรมชาติ เป็นไปตามเหตุปัจจัย
โดยกฎกรรมแห่งความสัมพันธ์ ไม่ใช่พระผู้เป็นเจ้าใด ๆ มาสร้างสรรคกำหนด ไม่
ได้เกิดขึ้นโดยอำนาจของผู้ใด มีวิวัฒนาการทีละน้อย ๆ จนมาอยู่รวมกันเป็นสังคม
มีการสร้างฐานะทางสังคมขึ้น และยึดมั่นถือมั่นในสิ่งเหล่านั้นซึ่งมนุษย์เป็นผู้สร้างมัน
ขึ้นมาเอง หลงใหลยกย่องบูชาในสิ่งซึ่งตนสร้างขึ้นมาเองโดยลืมนึกว่า สิ่งเหล่านั้น
ไม่ใช่สิ่งจริงแท้ ไม่สามารถให้ความสุขอันแท้จริงได้ การมีความรู้อันถูกต้องและ
ประพฤตินิยมธรรมเท่านั้นที่จะนำไปสู่สุขอันประเสริฐได้ ฉะนั้นสำหรับพุทธศาสนา ไม่ว่า
ผู้นั้นจะอยู่ในฐานะใด วรรณะใด เมื่อเข้ามาศึกษาพระธรรมของพระพุทธองค์แล้ว
จะเข้าใจถึงสถานะอันแท้จริง ตระหนักได้ว่าที่จริงแล้วไม่มีความแตกต่างทางชนชั้น
แต่อย่างใด มนุษย์ทุกคนมีฐานะเท่าเทียมกันดังกล่าว

¹ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ วรรณกัถลสูตร เล่ม 13 หน้า 596.

6. มนุษย์เป็นอิสระและไม่เป็นอิสระ - ความคิดของพุทธศาสนา

พุทธศาสนานั้นไม่ได้มีลักษณะเป็นศาสนาแบบเทวนิยม เพราะไม่มีความคิดเกี่ยวกับเรื่องปฐมเหตุ พุทธศาสนาเชื่อในเรื่องของกฎกรรมชาติ พระพุทธเจ้าผู้เป็นพระบรมศาสดาของพุทธศาสนาก็ยังทรงถือว่า พระองค์เป็นเพียงผู้ค้นพบกฎกรรมชาติและนำมาเผยแพร่ให้ปรากฏแก่มนุษย์ทั้งหลาย นั่นแสดงให้เห็นได้ว่า พระองค์ไม่ใช่ผู้สร้างและกำหนดความเป็นไปของสรรพสิ่ง หากแต่พระองค์เป็นผู้ทรงค้นพบความจริงในความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายในโลก และในจักรวาลอันเป็นกฎกรรมชาติซึ่งดำเนินไปด้วยตัวของมันเอง อันถือเป็นลักษณะวิวัฒนาการทางธรรมชาติ มนุษย์เองก็เช่นกัน มีข้อพิจารณาที่น่าสนใจ คือ

จากความคิดเกี่ยวกับทฤษฎีความเป็นสาเหตุของพุทธศาสนา ดังนั้นการกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์จึงไม่ได้เกิดขึ้นลอย ๆ หากแต่ล้วนต้องเป็นไปโดยมีสาเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง และจากที่กล่าวมาแล้วว่าแนวความคิดของพุทธศาสนาไม่ได้เป็นแบบเทวนิยม ดังนั้นจึงเป็นที่แน่ใจในกรณีที่ว่า การดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้น ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือขึ้นอยู่กับบัญชาของสิ่งเหนือธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นในรูปใดก็ตาม มนุษย์ไม่ได้เป็นหุ่น หรือตุ๊กตาที่ถูกชักเชิดไห้แสดงบทบาทต่าง ๆ โดยผู้ใด ไม่มีใครมากำหนดการกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ได้นอกจากตัวมนุษย์เอง

เมื่อพุทธศาสนาเห็นว่าทุกสิ่งต้องเกิดจากเหตุ ดังนั้นการกระทำทั้งหลายของมนุษย์ก็ย่อมต้องล้วนเป็นไปโดยสาเหตุใดสาเหตุหนึ่ง ซึ่งที่สำคัญที่สุดคือ ตัวสาเหตุนั้นต้องเป็นไปภายใต้ลักษณะโดยธรรมชาติ ซึ่งลักษณะธรรมชาติลักษณะหนึ่งดังกล่าวในพุทธศาสนาซึ่งสามารถนำมาพิจารณาเกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ตามความคิดของพุทธในแง่ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของพฤติกรรมและชีวิตของมนุษย์นั้น ได้แก่ ทฤษฎีเรื่องกรรม ซึ่งเป็นหลักความคิดที่สำคัญยิ่งความคิดหนึ่งของพุทธศาสนา ซึ่งจะสามารถอธิบายถึงสาเหตุ และพฤติกรรมต่าง ๆ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากเหตุต่าง ๆ ของการกระทำที่เกิดขึ้นในอดีต ซึ่งจะมีผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์ในปัจจุบันและในอนาคต ความเจริญหรือความเสื่อมแห่งชีวิตของมนุษย์นั้น พุทธศาสนาอธิบายว่าล้วนต้องมีความเกี่ยวข้องของผู้พันอยู่กับหลักกรรม อยู่ตลอดไป ตรามใดที่ผู้นั้นยังไม่สามารถปฏิบัติตนเขาสู่ความหลุดพ้นอันแท้จริงได้

6.1 มณฺษยัไม่เป็นอิสระ

6.1.1 ชีวิตมณฺษยัถูกกำหนด ถูกผูกพันด้วยกรรมในอดีต

คำว่า "กรรม" นั้นหมายถึง "การกระทำ" กิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งทางกาย วาจา ใจ การกระทำที่จัดว่าเป็นกรรมตามหลักของพุทธศาสนา หมายถึง "การกระทำที่มีเจตนา"¹ ซึ่งมณฺษยัผู้กระทำกิจกรรมนั้นเป็นผู้กำหนด ไม่ใช่สิ่งอื่นใด ผู้ใดกระทำกรรมเช่นใดไว้ ย่อมได้รับผลจากกรรมนั้นไม่ช้าก็เร็ว ดังมีพุทธพจน์แสดงไว้ว่า "บุคคลทำกรรมเหล่าใดไว้ เขาย่อมเห็นกรรมเหล่านั้นในคนผู้ทำความดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น"²

เนื่องจากกฎแห่งกรรมนี้ พุทธศาสนาถือว่าเป็นกฎแห่งธรรมชาติ กล่าวคือเป็นหนึ่งในหลักธรรมนิยาม 5³ เป็นกฎแห่งเหตุและผล กฎนี้ยืนยันให้เห็นได้ชัดตามทรรศนะของพุทธศาสนาที่ว่า ทุกอย่างย่อมเกิดขึ้นเป็นไปตามอำนาจของเหตุปัจจัย แสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวเนื่องกันของสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นไปโดยธรรมชาติในลักษณะของเหตุและผลที่เกี่ยวข้องกันประจวบทุกไซ้ ซึ่งโดยแท้จริงแล้ว

¹"เจตนา" หมายถึง ความตั้งใจ หรือ ความจงใจ เป็นสิ่งที่ต้องคิดเอาไว้ก่อนแล้วจึงทำ เจตนาถือเป็นแก่นสำคัญที่สุดของการกระทำ

²พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุลลະนัณมยชาดก, 27/294/80

³คัมภีร์ที่ 4 ข้อ 3

"การยอมรับกฎแห่งกรรมว่าเป็นกฎแห่งสากลจักรวาล หรือกฎแห่งธรรมชาติ ก็คือ การยอมรับว่ากฎแห่งกรรมเป็นกฎแห่งความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก นั่นคือ ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกมีความสัมพันธ์กัน และเชื่อมโยงกันโดยกฎแห่งกรรมนี้ อันคุณถือว่ากฎแห่งกรรมนี้ดำเนินไปภายใต้ความควบคุมของพระผู้เป็นเจ้า แต่พุทธศาสนาถือว่ามันเป็นกฎอิสระ มันดำเนินไปโดยอิสระตามธรรมชาติของมัน โดยไม่ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของพระผู้เป็นเจ้าใด ๆ ทั้งสิ้น แม้อารมณ์ของกฎแห่งกรรมจะมีภาวะไม่อิสระ หรือ ไร้อิสระในแง่ที่ตกอยู่ในรูปแบบแห่งความเป็นเหตุและผลของกันและกัน แต่กฎแห่งกรรมก็มีอิสระอยู่ในตัวของมันเอง และก็เป็นอิสระอยู่ภายใต้ตัวของมันเอง โดยไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของสิ่งใด ๆ เลย"¹

มนุษย์ก็เป็นสิ่งหนึ่งในธรรมชาติ ย่อมต้องตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ และกฎธรรมชาติหนึ่งที่สำคัญต่อชีวิตของมนุษย์ดังที่มีปรากฏในหลักธรรมนิยาม 5 ก็คือ ธรรมนิยาม อันเป็นกฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ คือ กระบวนการต่อการกระทำและการให้ผลของการกระทำ เป็นกฎธรรมชาติที่ทำการควบคุมชีวิตของมนุษย์ มนุษย์เป็นผู้เสกสรรปรุงแต่งกรรม และกรรมก็เป็นเครื่องปรุงแต่งวิถีชีวิตชะตาของมนุษย์

ดังนั้น หลักความคิดเรื่องกรรมจึงเป็นหลักความคิดที่สำคัญหลักหนึ่งในการอธิบายความเป็นไปของชีวิตของมนุษย์ ชีวิตมนุษย์ส่วนหนึ่งถูกผูกพันด้วยกรรม พุทธศาสนาแสดงลักษณะของกรรมดังปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรค โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มละ 4 ประเภท รวมเป็นกรรมทั้งหมด 12 ประเภท² ดังนี้คือ

¹ปรีชา คุณาวุฒิ. "พุทธปรัชญาเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม," หน้า 2.

²มหาหมฏฐราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรค. แปล ภาค 3 (ตอนจบ) 2516, หน้า 30-34.

ก) กรรมที่แบ่งตามเวลาการให้ผล

1. ทัฏฐธรรมเวทนิยกรรม กรรมที่ให้ผลในชาติปัจจุบัน กล่าวคือ การกระทำไม่ว่าจะเป็นกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมก็ตาม เมื่อบุคคลกระทำแล้ว จะให้ผลในชาตินี้เท่านั้น ถ้าไม่มีโอกาสให้ผลในชาตินี้ ก็จะกลายเป็นอโหสิกรรม คือ จะไม่ให้ผลใด ๆ อีกต่อไป

2. อุปัชฌเวทนิยกรรม กรรมที่ให้ผลในชาติหน้า กรรมนี้จะยังไม่ให้ผลในชาตินี้ เนื่องจากไม่มีโอกาสจะให้ผล กรรมนี้จะให้ผลหลังจากตายไปแล้ว ถ้ากรรมนี้ไม่สามารถให้ผลในภพหน้านั้นได้ จะคว่ำสาเหตุอะไรก็ตามแต่ ก็จะกลายเป็นอโหสิกรรมไป

3. อปรายรเวทนิยกรรม กรรมที่ให้ผลตัดจากชาติหน้าไป กรรมนี้จะให้ผลในอนาคตถ้ามีโอกาส ไม่ว่าจะการเวียนว่ายตายเกิดจะยาวนานเพียงใด กรรมนี้จะไม่กลายเป็นอโหสิกรรม จะติดตามไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะสามารถให้ผลได้

4. อโหสิกรรม กรรมที่ไม่ให้ผลอีกแล้ว เป็นได้ 2 ลักษณะ คือ ไม่มีโอกาสจะให้ผลอีกคงเช่น ข้อ 1,2 หรือ ให้ผลเสร็จสิ้นไปแล้ว

ข) กรรมที่แบ่งตามกำลังที่ให้ผล ซึ่งจะพิจารณาจากน้ำหนักของกรรม คือ

1. ครุกรรม (กรรมหนัก) ผู้ใดที่มีกรรมนี้จะได้รับผลก่อนกรรมอื่นทั้งหมด ในพุทธศาสนาได้จัดกรรมที่อยู่ในครุกรรมประเภทอกุศล 5 อย่าง เรียกว่า อนันตริยกรรม คือ ปิตุฆาต (ฆ่าพ่อ) มาตุฆาต (ฆ่าแม่) อรหันตฆาต (ฆ่าพระอรหันต์) โลหิตกุปบาท (การประทุษร้ายต่อพระพุทธเจ้าจนห่อพระโลหิต) และ สังฆเภท (การทำให้พระสงฆ์แตกแยกกัน) ส่วนครุกรรมฝ่ายกุศล คือ รูปฌาน 4 และ อรูปฌาน 4

2. อาจิณณกรรม (พหุลกรรม) เป็นกรรมสังสม คือ กรรมที่ทำไว้มากในชีวิต กระทำไว้ม่อย ๆ จนเพิ่มพูนขึ้นเรื่อย ๆ ถ้าในชีวิตคน ๆ นั้นไม่มีครุกรรม อาจิณณกรรมก็จะให้ผลก่อน เป็นกรรมที่มีผลสั่งร่องจากครุกรรม

3. อาสัณนกรรม เป็นกรรมจวนเจียน กรรมที่กระทำเมื่อใกล้ตาย เป็นกรรมที่บุคคลนึกถึงตอนกำลังจะดับจิต มีบทบาทสำคัญที่สุดที่จะให้คนไปเกิดในภพต่อไป ถ้ามีกรรมอยู่ กรรมจะทำหน้าที่อาสัณนกรรม ถ้าไม่มีกรรม อาจิณณกรรม จะทำหน้าที่เป็นอาสัณนกรรม โอกาสที่กรรมใหม่จะเป็นอาสัณนกรรมนั้นมีน้อยมาก

4. กตัตตากรรม เป็นกรรมที่สัปดาห์กระทำ หมายถึงกรรมที่กระทำไปโดยไม่มีเจตนา จึงเป็นกรรมที่มีกำลังอ่อนที่สุด จะให้ผลก็ต่อเมื่อไม่มีกรรมอื่นมาให้ผลเท่านั้น

ค) กรรมที่แบ่งตามหน้าที่ โดยจะพิจารณาตามบทบาทที่ให้ผล คือ

1. ชนกกรรม เป็นกรรมที่เป็นตัวกำหนดให้ไปเกิด ทำหน้าที่อย่างเดียว คือ นำให้ไปเกิดในสุคติ-ทุคติ เมื่อชนกกรรมทำหน้าที่นำไปเกิดแล้ว ก็สิ้นสุดแค่นั้น

2. อุปัตถัมภกกรรม เป็นกรรมที่คอยให้ความอุปฐาก (สนับสนุน) กับชนกกรรม คือเมื่อชนกกรรมนำไปเกิดในที่ใดแล้ว หลังจากเกิดแล้ว บุคคลนั้นจะสุขหรือทุกข์อย่างไร เป็นหน้าที่ของอุปัตถัมภกกรรม

3. อุปปีฬกกรรม หมายถึง กรรมบีบคั้น หรือเบียดเบียน โดยทำหน้าที่ขัดขวางไม่ให้ชนกกรรมและอุปัตถัมภกกรรมให้ผลเต็มที่ ถ้าชนกกรรมหรืออุปัตถัมภกกรรมเป็นกุศลกำลังให้ผลเป็นกุศลอยู่ อุปปีฬกกรรมที่เป็นอกุศลกรรมจะขัดขวางทำให้กุศลกรรมที่กำลังให้ผลอยู่อ่อนกำลังลง และในทำนองเดียวกัน ถ้าชนกกรรม หรือ อุปัตถัมภกกรรมเป็นอกุศล อุปปีฬกกรรมที่เป็นกุศลกรรมจะเข้าขัดขวางการให้ผลของกรรม 2 ประเภทนั้น

4. อุปฆาตกรรม แปลว่า กรรมตัดรอน ตัดรอนผลของชนกกรรม และอุปัตถัมภกกรรม โดยจะเข้าตัดรอนกรรมดังกล่าวให้ขาดสิ้นลงแล้วให้ผลแทนที่

จากหลักความคิดเกี่ยวกับเรื่องกรรมดังที่กล่าวมานี้ จะแสดงให้เห็นลักษณะที่พุทธศาสนามีความเชื่อในเรื่องของเหตุปัจจัย กล่าวคือ บุคคลทำกรรม ก็ย่อมจะเป็นปัจจัยให้เขาได้รับผลของการกระทำของตน และนอกจากนี้ยังยืนยันให้เห็นว่า ความเป็นไปต่าง ๆ ในชีวิตของมนุษย์นั้น ไม่มีส่วนใดที่เกี่ยวข้องกับการกลบฝังของสิ่งเหนือธรรมชาติ หากแต่มนุษย์เองเป็นผู้กระทำให้ตนเองต้องเป็นไปตามผลของการกระทำของตนในอดีตส่วนหนึ่ง และจากการตัดสินใจกระทำกรรม (ใหม่) ในปัจจุบันชาตินี้สักส่วนหนึ่งนั่นเอง

หลักกรรมตามความคิดของพุทธศาสนา เป็นการไม่เห็นด้วยกับความคิดซึ่งมีอยู่ในสมัยนั้นเกี่ยวกับสุข-ทุกข์ และความเป็นไปในชีวิตของมนุษย์ 3 ลัทธิ คือ¹

1. ปุพเพตตเหตุวาท การถือว่า สุขทุกข์ทั้งปวงเป็นเพราะกรรมเก่า (past-action determinism) เรียกสั้น ๆ ว่า ปุพเพตตวาท
2. อิศวรนิมมานเหตุวาท การถือว่า สุขทุกข์ทั้งปวง เป็นเพราะการบันดาลของเทพผู้เป็นใหญ่ (theistic determinism) เรียกสั้น ๆ ว่า อิศวรกรรมวาท หรือ อิศวรนิรมิตวาท
3. อาเหตุอปัจจยวาท การถือว่าสุขทุกข์ทั้งปวง เป็นไปสุดแต่โชคชะตาลอย ๆ ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย (indeterminism หรือ accidentalism เรียกสั้น ๆ ว่า อเหตุวาท

จากแนวความคิดดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า

- 1) พระพุทธศาสนาเห็นว่า ชีวิตไม่ได้ขึ้นอยู่กับกรรมเก่าอย่างเดียวกกรรมใหม่สำคัญกว่า นอกจากนั้นสภาพแวดล้อมยังมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ด้วย
- 2) พระพุทธศาสนาเป็นอเทวนิยมและเป็นกรรมนิยม มีพระศนะตรงกันข้ามอยู่แล้ว
- 3) พระพุทธศาสนาเชื่อในเหตุปัจจัย เรื่องกรรมของพระพุทธศาสนาก็มาจากพระศนะเรื่องนี้

6.1.2 ชีวิตมนุษย์ได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม

เนื่องจากมนุษย์เป็นผลิตภัณฑ์หนึ่งของธรรมชาติ อยู่ใน โลกซึ่งมีความเป็นไปภายใต้กฎธรรมชาติ ดังนั้น มนุษย์จึงย่อมต้องได้รับ อิทธิพล รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมจากสิ่งธรรมชาติอื่น ๆ ด้วยไม่มากก็น้อย ไม่ว่าจะเป็นจากตัว กฎธรรมชาติในแง่ที่เป็นกฎสากลซึ่งครอบคลุมอยู่ เช่น กฎไตรลักษณ์ กฎปฏิจตุสมุปบาท ฯลฯ หรือในแง่ที่เป็นผลจากสภาพแวดล้อมของสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นสิ่งธรรมชาติต่าง ๆ ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกที่อยู่ล้อมรอบตัวเรา ทั้งในระหว่างมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันเองใน สังคม เหตุการณ์หรือสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอันจะสามารถมีผลกระทบต่อเรา ได้ในแต่ละขณะ ฯลฯ สิ่งทั้งหลายดังกล่าวนี้ล้วนย่อมต้องมีผลกระทบต่อมนุษย์ซึ่งเป็น สิ่งธรรมชาติสิ่งหนึ่งด้วยเช่นกันไม่มากก็น้อย

ก) ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

พุทธศาสนามีหลักคำสอนที่น่าสนใจเกี่ยวกับการดำเนิน ชีวิตอยู่ในสังคมที่น่าสนใจอยู่มากมายหลายประการ แต่ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างเฉพาะ ที่เกี่ยวกับหลักการที่มนุษย์ที่อยู่ในสังคมพึงรับไปพิจารณาและปฏิบัติ คือ หลักคำสอน เรื่อง

อเสวนา จ พาลาน

บัณฑิตานัญ จ เสวนา

การไม่คบคนพาล คบบัณฑิต หรือตามสำนวนไทยว่า

"คบคนพาลพาลพาไปหาผิด คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล"

แม้จะถือได้ว่า สิ่งทั้งหลายที่มนุษย์ได้กระทำลงไปนั้น มนุษย์เองเป็นผู้ ตัดสินใจกระทำสิ่งดังกล่าวลงไปเอง และมนุษย์ก็ย่อมต้องได้รับผลจากการกระทำ เหล่านั้นตามทฤษฎีเรื่องกรรมตามที่กล่าวไปแล้วตอนต้นนั้น อย่างไรก็ตาม เมื่อ มนุษย์อยู่ในสภาวะแวดล้อมอื่น ๆ อีก มนุษย์ก็ย่อมต้องได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม เหล่านั้นมามีผลต่อการตัดสินใจกระทำสิ่งต่าง ๆ ของตนบ้างไม่มากก็น้อย ยิ่ง โดยเฉพาะถ้าผู้ใดมีจิตใจไม่มั่นคง เข้มแข็งยึดมั่นในความถูกต้องสมควรในการ

ศักตฺสึนใจกระทำแล้ว ก็ยอมจะโอนอ่อนตามบุคคลแวดล้อมไปได้โดยง่าย ดังเช่นบุคคลที่คลุกคลีอยู่กับกลุ่มคนประเภทหนึ่ง เขาก็ยอมจะได้รับอิทธิพลทั้งทางค่านิยม ลักษณะภายนอก เช่น การแต่งกาย กริยาท่าทาง ฯลฯ จากความคิดที่แสดงออก พฤติกรรมต่าง ๆ ก็อาจถูกครอบงำหรือรับอิทธิพลมาได้โดยง่ายเช่นกัน

เมื่อเป็นเช่นนี้ คำสอนของพุทธปรัชญาที่แสดงในเรื่องของการคบคน ดังกล่าว จึงเป็นคำสอนที่เล็งเห็นถึงหลักความจริงที่ว่า มนุษย์ยอมได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมอันจะมีผลต่อการกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ควยส่วนหนึ่ง นอกเหนือจากการศักตฺสึนใจของมนุษย์เอง

ข) มนุษย์กับสภาพแวดล้อม (ภายนอก)

จากหลักคำสอนในพุทธปรัชญา ดังปรากฏในบาลีว่า
ปฏิรูปเทสวาโส - การอยู่ในประเทศอันสมควร

สามารถอธิบายได้ว่า สภาพแวดล้อมยอมมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ กล่าวคือ การที่เราได้มีชีวิตอยู่ในบ้านเมืองที่สุขสงบ พลเมืองอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศเอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ไม่ว่าจะจัด ร้อนจัด หรือพื้นดินแห้งแล้ง ฯลฯ ถ้าเราได้มีชีวิตอยู่ในประเทศอันสมควรแก่การดำรงชีวิต เช่นนี้ก็ยอมทำให้เรากำเนินชีวิตไปอย่างผาสุกในระดับหนึ่ง (นอกเหนือจากต้องตกอยู่ภายใต้ทุกขตามกฎธรรมชาติ คือ ไตรลักษณ์และอริยสัจ 4 เป็นกฎธรรมชาติที่มนุษย์ต้องเผชิญอยู่แล้วนั้น) การอยู่ในประเทศอันเหมาะสมยอมถือได้ว่าเป็นคุณต่อการดำรงชีวิต เมื่อบ้านเมืองสงบสุข พลเมืองก็ยอมดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบเรียบร้อย ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม ใฝ่หาความสงบสุขตามหลักศาสนา มีเวลาพักผ่อนบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้น

แต่ในทางตรงข้าม ถ้าเราต้องตกอยู่ในบ้านเมืองที่ไม่สงบสุข เช่น ผู้ปกครองไม่เป็นธรรม เกิดสงครามทั้งภายในหรือภายนอก สภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินชีวิต ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ย่อมมีผลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในประเทศนั้น ๆ ทำให้บุคคลในสังคมนั้นอยู่อย่างไม่สงบสุข มีความหวาดกลัว หวาดระแวง เป็นอยู่อย่างลำบากยากแค้น ย่อมจะมีผลให้เกิดผู้ประพฤติดีตกต่าง ๆ ได้ง่าย เช่น ชิงทรัพย์ ทำร้ายร่างกาย ฯลฯ เนื่องจากสภาพแวดล้อมบีบบังคับให้เป็นไปดังกล่าว ดังจะเห็นได้ในตัวอย่างปัจจุบันมากมายในประเทศที่ประสบปัญหาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง สภาพสิ่งแวดล้อมย่อมมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ด้วยกัน

6.1.3 มนุษย์ไม่เป็นอิสระเพราะต้องตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ ธรรมชาติ

เนื่องจากมนุษย์เป็นสิ่งธรรมชาติสิ่งหนึ่ง มนุษย์จึงต้องตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติทั้งหลาย หรือภายใต้กฎธรรมชาติ ซึ่งเป็นสังขารมซึ่งครอบคลุมความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย อาทิเช่น กฎธรรมนิยาม หลักไตรลักษณ์ หลักปฏิจจนสมุปบาท หลักอริยสัจ 4 หลักกรรม ฯลฯ มนุษย์ไม่สามารถหนีพ้นจากกฎธรรมชาติเหล่านี้ได้ ย่อมต้องมีการเกิดขึ้น เป็นไปเกี่ยวของสัมพันธ์กับสิ่งธรรมชาติอื่น ๆ ในรูปของเหตุปัจจัย มีความเปลี่ยนแปลง เสื่อมสลายไปในที่สุด ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นหลักคำสอนเกี่ยวกับลักษณะธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายในพุทธปรัชญาทั้งสิ้น

เมื่อเป็นเช่นนี้ ในแง่หนึ่งย่อมแสดงว่า มนุษย์ไม่เป็นอิสระอย่างแท้จริง ในการกำหนดความเป็นไปต่าง ๆ ของชีวิตตนได้ทั้งหมด เพราะมนุษย์ยังถูกรวมคลุมด้วยกฎธรรมชาติ ดังกล่าวซึ่งไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้นั่นเอง

6.2 มนุษย์เป็นอิสระ

มนุษย์มีเสรีภาพเต็มที่ในการกำหนดชีวิตของตนเอง

แม่พุทธปรัชญาจะแสดงความคิดเรื่องกฎแห่งกรรมและเห็นว่า สิ่งทั้งหลายล้วนต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจ เป็นไปตามกฎธรรมชาติแล้วทั้งสิ้น ซึ่งรวมทั้งชีวิตมนุษย์ด้วยนั้น อย่างไรก็ตาม สิ่งทั้งหลายเหล่านั้นมิได้อำนาจ หรือ อิทธิพลที่จะคอยบงการเหนือความเป็นไปทั้งหมดในชีวิตมนุษย์ หากแต่มนุษย์เองที่เป็นตัวเลือกตัดสินใจและดำเนินการกระทำทั้งหลายด้วยเสรีภาพเต็มที่ กล่าวได้ว่า มนุษย์เป็นผู้กำหนดชีวิต กำหนดผลของกรรมที่ตนจะต้องได้รับจากการตัดสินใจเลือกกระทำกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเองทั้งสิ้น ซึ่งมนุษย์ก็ต้องรับผิดชอบในการกระทำดังกล่าว รับผิดชอบที่ได้กระทำไปแล้วนั่นเอง

ในพุทธปรัชญา มีพระสูตรแสดงว่า เพราะบุคคลทำกรรมเช่นนี้ เขาจึงต้องได้รับผลของกรรมนั้น ๆ อย่างนี้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ที่เขาได้รับผลเช่นนี้ เนื่องจากตัวของเขาเองเป็นผู้เลือกวิธีเช่นนี้ให้กับตัวเอง ดังปรากฏในพระสูตรเกี่ยวกับสุภมาณพ¹ พอสรุปใจความว่า

1. บุคคลบางคน มีปรกติข่าสั่ว มีใจทารุณโหดร้าย เมื่อสิ้นชีพยอมตกนรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ก็เป็นผู้มีอายุสั้น
2. บุคคลบางคน มีปรกติเว้นจากการข่าสั่ว มีใจเอ็นดูกรุณาต่อสัตว์ เมื่อสิ้นชีพยอมไปสวรรค์ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ก็เป็นผู้มีอายุยืน
3. บุคคลบางคน ชอบเบียดเบียนสัตว์ให้เดือดร้อนลำบาก เมื่อสิ้นชีพยอมตกนรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ก็เป็นผู้มีโรครมาก

4. บุคคลบางคน ไม่ชอบเบียดเบียนสัตว์ เมื่อสิ้นชีพย่อมไปสวรรค์
เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ก็เป็นผู้มีโรคน้อย
5. บุคคลบางคน มักโกรธ มากไปด้วยความแค้นใจ เมื่อสิ้นชีพย่อมไป
นรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ย่อมเป็นผู้มีฉิวพรณทราวม
6. บุคคลบางคน ไม่มักโกรธ ไม่มากไปด้วยความแค้นใจ ไม่คำตอ
ไม่โกรธ ไม่พยาบาท มีใจอ่อนโยน ไม่กระด้าง เมื่อสิ้นชีพย่อมไปสวรรค์ เมื่อมา
เกิดเป็นมนุษย์ ก็เป็นผู้มีรูปร่างฉิวพรณทราวม
7. บุคคลบางคน มีใจมักริษยาเขา มีใจคิดประทุษร้ายเขา ผูกใจอิจฉา
ในลาภสักการะ เมื่อสิ้นชีพย่อมตกนรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นผู้มีศักดิ์น้อย
8. บุคคลบางคน ไม่ริษยาในลาภสักการะ ความนับถือ ไม่คิดประทุษ
ร้ายเขา ไม่ผูกใจอิจฉาในสมบัติเขา เมื่อสิ้นชีพย่อมไปสวรรค์ เมื่อมาเกิดเป็น
มนุษย์จะเป็นผู้มีศักดิ์สูง
9. บุคคลบางคนตระหนี่เหนียวแน่น ไม่ให้ทาน ไม่สงเคราะห์คนที่ควร
สงเคราะห์ เมื่อสิ้นชีพย่อมตกนรก เมื่อเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นผู้ยากจน มีโรคเล็กน้อย
10. บุคคลบางคนเป็นผู้มีใจเสียสละ ให้ทาน สงเคราะห์คนที่ควร
สงเคราะห์ เมื่อสิ้นชีพย่อมไปสวรรค์ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ จะเป็นคนมั่งคั่ง
มีโรคะมาก
11. บุคคลบางคนเป็นคนกระด้าง เย่อหยิ่ง ไม่เคารพคนที่ควรเคารพ
เมื่อสิ้นชีพย่อมตกนรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ จะเกิดในสกุลต่ำ
12. บุคคลบางคนไม่เป็นคนกระด้าง เคารพคนที่ควรเคารพ เมื่อสิ้นชีพ
ย่อมไปสวรรค์ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ จะเกิดในสกุลสูง
13. บุคคลบางคนไม่ชอบสอบถามความสงสัยของตนกับท่านผู้รู้ผู้ฉลาด
ไม่ได้ถามว่าอะไรเป็นกุศล อกุศล อะไรควรประพฤติ อะไรไม่ควรประพฤติ อะไร
มีโทษ อะไรไม่มีโทษ เมื่อสิ้นชีพเขาข่มตกนรก เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ จะเป็นผู้มี
ปัญญาทราม
14. บุคคลบางคนมีนิสัยชอบสอบถามท่านผู้รู้ หมั่นเข้าหาท่านผู้รู้ ฯลฯ
เมื่อสิ้นชีพย่อมไปสวรรค์ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นผู้มีปัญญามาก

พระพุทธเจ้าทรงสรุปไว้ในตอนท้ายของพระสูตรนี้ว่า

... ดูกรมาณพ สัตว์ทั้งหลาย มีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลว และประณีต ¹

เช่นนี้ย่อมชี้ให้เห็นได้ว่า มนุษย์มีอิสระเต็มที่ในการประกอบกรรมทั้งหลาย และผลของกรรมในปัจจุบัน คือตัวที่เราเลือกที่จะให้มีผลต่อตัวเราเองในภพหน้า เป็นเหตุปัจจัยเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน มนุษย์เลือกที่จะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ด้วยตัวมนุษย์เอง

เพราะฉะนั้นย่อมแสดงให้เห็นว่า มนุษย์เองที่เป็นผู้กำหนดชีวิตและสิ่งแวดล้อมของตนด้วยการกระทำของตนควยส่วนหนึ่ง ไม่ใช่จากอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติใด ๆ มา มีอิทธิพลเหนือชีวิตมนุษย์ ซึ่งโดยแท้จริงแล้ว มนุษย์เรามีเสรีภาพในการเลือกประกอบกิจกรรมใด ๆ ก็ตามใดตามความต้องการ แมว่าจะอ้างว่าถูกบีบบังคับ หรือรับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมใด ๆ แต่มนุษย์คือผู้มีเสรีภาพภายใต้กฎธรรมชาติเหล่านี้อย่างสมบูรณ์ มีเสรีภาพที่จะใช้สติปัญญาหยั่งรู้ เท้าทันความเป็นไปของธรรมชาติ เป็นผู้ตัดสินใจเลือกการกระทำ คำเป็นชีวิตและความเป็นไปของตนเอง และรับผิดชอบการกระทำนั้น ๆ ด้วยตัวของตัวเองด้วย ซึ่งลักษณะเช่นนี้ก็เป็นที่ไปตามกฎธรรมชาติโดยตัวของมันเองอยู่แล้ว

ตัวอย่างที่ชัดที่สุด คือ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยพระองค์ทรงเป็นผู้ที่แสดงให้เห็นได้ชัดว่า สิ่งแวดล้อมทั้งหลายจะมีอิทธิพลต่อมนุษย์มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับ การเลือกปฏิบัติโดยตัวของมนุษย์เอง พระองค์ทรงสละความสุขมากมาย ในฐานะภริยี่ มาสู่สถานะที่พระองค์ทรงเลือกด้วยพระองค์เอง คือเป็นผู้สละแล้ว ซึ่งโลก็ยวิสัยทั้งมวล พ้นจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ พ้นจากอวิชชา ก็เลส

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

ค้นหาต่าง ๆ มาสู่การมีเสรีภาพแท้จริงสูงสุด หลุดพ้นจากบ่วงทางโลกย์ใด ๆ
 เข้าสู่สมรรถผลนิพพาน โดยพระองค์เป็นผู้ทรงเลือก กำหนดการกระทำทั้งหลาย
 ควบพระองค์เอง การกระทำต่าง ๆ จะเป็นตัวกำหนดผลทั้งหลายที่จะปรากฏต่อไป
 ภายหน้า ดังนั้นมนุษย์เท่านั้นที่กำหนดชีวิตของตนเอง สิ่งแวดล้อมอาจมีอิทธิพลต่อ
 ชีวิตอยู่ควยส่วนหนึ่ง แต่สิ่งทั้งหลายนั้นก็ย่อมต้องท้ายแพทอสติปัญญาและความ
 สามารถของมนุษย์ในการที่จะเอาชนะใจควยตนเองในที่สุด

7. หลักคำสอนเรื่องอริยสัจ 4 กับชีวิตของมนุษย์แสดงความกึกแบบ
ธรรมชาตินิยมของพุทธปรัชญา

หลักคำสอนเรื่องอริยสัจ 4 ของพุทธปรัชญานั้น แสดงลักษณะ
 ธรรมชาติแท้จริงของชีวิตมนุษย์ดังปรากฏรายละเอียดในบทที่ 4 ข้อ 5 ในที่นี้จะขอ
 แสดงให้เห็นในแง่ที่ว่าหลักอริยสัจ 4 เป็นหลักที่กล่าวถึง ธรรมชาติของชีวิตมนุษย์
 แสดงในรูปของกฎธรรมชาติมีลักษณะจัดเข้าเป็นแบบธรรมชาตินิยม กล่าวคือ

1. ทุกข์ แปลว่า ความทุกข์ หรือ สภาพที่ทนไต่ยาก ซึ่งเป็นสภาวะของ
 สิ่งทั้งหลายที่ตกอยู่ในกฎธรรมชาติแห่งความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เป็นสภาพ
 ที่มนุษย์ต้องเผชิญเป็นธรรมดา ตั้งแต่แรกเกิดไปจนกระทั่งชีวิตแตกสลาย อริยสัจ
 ข้อนี้ เป็นการแสดงลักษณะของกฎธรรมชาติ ซึ่งครอบคลุมอยู่เหนือชีวิตมนุษย์ ซึ่ง
 เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์แล้วก็ยอมหนีลักษณะ เจนนี้ไปไม่พ้น

2. ทุกข์สมุทัย เมื่อได้แสดงถึงกฎธรรมชาติเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์แล้ว
 พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงถึงเหตุที่ทำให้เกิดซึ่งทุกข์นั้น นั้นเป็นการแสดงว่า ทุกข์นั้น
 ไม่ได้เกิดขึ้นเอง แต่ต้องอาศัยเหตุปัจจัยต่าง ๆ มาปรุงแต่งให้เกิดสภาพดังกล่าว
 พุทธปรัชญาเชื่อในเรื่องของกฎความเป็นสาเหตุ และทฤษฎีของเหตุปัจจัย ซึ่งต้อง
 อาศัยสิ่งทั้งหลายเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน

3. ทุกข์นิโรธ เมื่อทราบถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ซึ่งเป็นสภาพที่ควรหลีกเลี่ยง ไม่น่าเกี่ยวข้องกับ พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงถึงคำสอนที่ว่าด้วยความดับทุกข์ เพื่อให้พ้นจากสภาพดังกล่าว คือ "นิพพาน" ซึ่งถือเป็นจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนา อัน "นิพพาน" นี้เป็นสิ่งที่พุทธปรัชญาเรียกว่า เป็น อสังขตธรรม ซึ่งเป็นสภาพที่ไม่ต้องอาศัยเหตุปัจจัยปรุงแต่งและเป็นสภาพธรรมชาติอย่างหนึ่ง

4. มรรค วิธีที่จะเข้าถึงความดับทุกข์ได้นั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นทางสายกลาง เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา มีองค์ประกอบ 8 เป็นทางปฏิบัติตนเพื่อให้ถึงความดับทุกข์ด้วยตนเอง ไม่ต้องอาศัยอำนาจจากสิ่งเหนือธรรมชาติใด ๆ เป็นการปฏิบัติที่ต้องใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองให้เห็นถึงสภาพที่แท้จริงของชีวิต รู้เท่าทันสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ รู้จักวิธีการดับทุกข์ เข้าถึงความดับทุกข์ได้ในที่สุด โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งใด ดังพุทธพจน์ที่ว่า

"มนุญฺญมมากุมา ยแถ ฏกภยฺยคฺคคฺคา มเภา แลลล ฬากนฺนํยคเภา ภูเขวบาง ป่าบาง
สวนและกวนไม้สักคิสิทริบาง เป็นที่ฟัง สิ่งเหล่านั้นไม่เป็นที่ฟังอันเกษมใดเลย
นั่นไม่ใช่สรณะอันอุดม คนยิคเภาสรณะอย่างนั้น จะพ่นไปจากสรรพทุกข์หาได้ไม่
ส่วนผู้ใดถึงพระพุทฺธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ มองเห็นด้วย
ปัญญาโดยดลองแหซึ่งทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ขึ้น ความกาวดวงทุกข์ และอริยมรรค
มีองค์ 8 อันให้ถึงความสงบระงับทุกข์ นี่แหละคือสรณะอันเกษม นี้คือสรณะ
อันอุดม คนถึงสรณะอย่างนี้แล้ว ยอมปลดอดพ่นจากทุกข์ทั้งปวง¹

คุณค่าของอริยสัจนั้น นอกจากเป็นคำสอนที่ครอบคลุมหลักธรรมทั้งหมดในพุทธศาสนา ยังมีคุณค่าเด่นที่สามารถสรุปได้ดังนี้²

¹ ขุททกนิกาย ัมมมท 25/24/40

² พระราชวรมณี, พุทธธรรม, หน้า 920.

1. เป็นวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งดำเนินการแก้ไขปัญหาตามระบบแห่งเหตุผล เป็นระบบวิธีที่แบบอย่าง ซึ่งวิธีการแก้ปัญหาใด ๆ ก็ตาม ที่จะมีคุณค่าและสมเหตุผลจะต้องดำเนินไปในแนวเดียวกันนี้
2. เป็นการแก้ปัญหาและจัดการกับชีวิตของตน ด้วยปัญญาของมนุษย์เอง โดยนำเอาหลักความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ ไม่ต้องอ้างอำนาจกลบฝังของศักราชพิเศษเหนือธรรมชาติ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ
3. เป็นความจริงที่เกี่ยวข้องกับชีวิตคนทุกคน ไม่ว่ามนุษย์จะเคลื่อนออกไปเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับสิ่งที่อยู่ห่างไกลตัวกว้างขวางมากมายเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าเขายังจะต้องมีชีวิตของตนเองที่มีคุณค่าและสัมพันธ์กับสิ่งภายนอกเหล่านั้นอย่างมีผลดีแล้ว เขาจะต้องเกี่ยวข้องและใช้ประโยชน์จากหลักความจริงนี้ตลอดไป
4. เป็นหลักความจริงกลาง ๆ ที่คิดเนื่องอยู่กับชีวิต หรือ เป็นเรื่องของชีวิตเองแท้ ๆ ไม่ว่ามนุษย์จะสร้างสรรค์ศิลปวิทยาการหรือดำเนินกิจการใด ๆ ขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาความเป็นอยู่ของตน และไม่ว่าศิลปวิทยาการหรือกิจการต่าง ๆ จะเจริญขึ้น เสื่อมลง สูญสลายไปหรือเกิดมีใหม่มาแทนอย่างไร ๆ ก็ตาม หลักความจริงที่เรียกว่าอริยสัจนี้ก็จะคงยืนยง ใหม่ และใช้เป็นประโยชน์ได้ตลอดทุกกาล

ดังนั้น หลักอริยสัจกับชีวิตมนุษย์จึงเป็นตัวอย่างอันดีที่จะแสดงให้เห็นว่าพุทธปรัชญามีลักษณะเป็นธรรมชาตินิยมอย่างไร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย